

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

NOMUS

NORDSJÆLLANDSK MUSEUMSFORENING

7. ÅRGANG

NR. 2

JUNI 1994

INDHOLD

Museet holder flyttedag	side 2
Sommerens særudstilling: » ... helt ud i det blå«	side 3
Vand- og vindmøller i Nordsjælland	side 7
Attemosen	side 12
Set og sket	side 13
Sommeråbning i Helsingørsgade og på Sophienborg	side 16

MUSEET HOLDER FLYTTEDEG

Flyttedag er et beskeden ord i den sammenhæng - det drejer sig om mange flyttedage.

Hvis man her i slutningen af april måned besøger museets afdelinger på Jægerbakken og Sophienborg, vil man næppe kunne genkende dem. De gamle udstillinger i stueetagen på Jægerbakken er taget ned. Også skillevæggene er væk, og det smukke lokale er nu ved at blive istandsat i forårets farver. Alt dette med henblik på åbningen af sommerens store særudstilling: »... helt ud i det blå - en udstilling om cyklens historie«. Indtil udstillingsfaciliteterne på Sophienborg er færdige, kommer stueetagen på Jægerbakken til at danne ramme om særudstillinger med vekslende temaer.

I hovedbygningen på Sophienborg er de gamle udstillinger også væk og lokalerne er ved at blive istandsatte. I løbet af sommeren vil hele museets personale blive samlet dér. Stueetagen indrettes til kontorer, bibliotek, mødelokale, frokoststue og registreringsrum, mens der i kælderen indrettes værksteder og i søjlehallen skoletjeneste.

Et andet problem har været opmagasineringen af museets kolossale mængde genstande. Meget er efterhånden blevet anbragt i magasinerne på Jægerbakken og Sophienborg, ligesom de store genstande som tærskværk, vogne og lignende er

blevet flyttet til midlertidigt magasin på Trollesminde. Efter en utrættelig indsats fra de frivillige i nyere tids gruppe er også store mængder genstande flyttet fra Sophienborgs søjlehal til det egentlige magasin. Der mangler endnu en del, men vi er forvissede om, at alt snart er på sin rette plads.

Med disse tiltag er rammerne etableret for museets virke de næste par år frem i tiden, og vi glæder os til at tage imod museets gæster og venner i de nye omgivelser.

Finn Erik Kramer

NoMus er medlemsblad for Nordsjællandsk Museumsforening, som varetager driften af Nordsjællandsk Folkemuseum i Hillerød. Museet dækker arkæologi og nyere tids kulturhistorie i Hillerød, Allerød, Skævinge og Fredensborg-Humblebæk kommuner. Desuden er det byhistorisk museum for Hillerød og specialmuseum for landbokulturen i Nordsjælland. **NoMus** udkommer 4 gange årligt (i februar, juni, oktober og november) og sendes til museumsforeningens medlemmer samt en række private virksomheder og offentlige institutioner.

Redaktion:

Hans Jørgen Clementsen (ansvarsh.),
Finn Erik Kramer, *Birgit Nilas*
og *Conny Pedersen*.

Adresse: Nordsjællandsk Folkemuseum
Helsingørsgade 65, 3400 Hillerød
Telefon: 42 26 43 79.

Forside: *Træcyklen fra Garløse lavet af Ole Larsen omkring 1868-1869. Nordsjællandsk Folkemuseum.*

SOMMERENS SÆRUDSTILLING

»... helt ud i det blå«

En udstilling om cyklens historie

Som omtalt i lederen i dette nummer af Nomus er det museets plan, at hele stueetagen på Jægerbakken i denne og de kommende udstillings-sæsoner skal danne rammerne om særudstillingsaktiviteter. I 1994 har vi foreløbig kun planer om, at have åbent i sommersæsonen, da der desværre ikke penge til at have kustosder ansat udover denne periode. Udstillingsperioden vil være fra den 18. juni til den 28. august. Vi håber dog, at have mulighed for, at sommerens særudstilling kan blive stående til og med efterårsferien, således at skoleklasser og andre grupper efter aftale også kan se den. I 1995 forventer vi at kunne holde åbent på Jægerbakken fra påsken til og med efterårsferien.

Særudstillingsemnerne for de to sæsoner er fastlagt. I 1994 viser vi en særudstilling om cyklen og dens kulturhistorie, mens vi i 1995 fejrer 50 året for Danmarks befrielse ved at vise en særudstilling om besættelsestiden.

For 10 år siden viste Nationalmuseet en særudstilling om cyklisme *Frem på det rullende hjul*. At det skete på det tidspunkt, var ingen tilfældighed. Cyklen havde fået en renæssance efter i et par årtier at have ført en tilværelse i bilens skygge. Dette ændrede oliekrisen og de

bilfrie søndage. Bortset fra tresserne og halvfjerdserne har danskerne altid været et meget cyklende folkefærd - ja, vi er nok et af de lande, der har flest cykler pr. indbygger.

Finn Wodschow, en af initiativtagerne til udstillingen på Nationalmuseet, konstaterede i 1983, at cykelstellet i hovedtrækkene ikke havde ændret udseende siden omkring år 1900. Dette var dog en sandhed med modifikationer, da minicyklen jo dukkede op i 1960'erne. Men siden Nationalmuseets udstilling er der sket meget - sikkert et resultat af den økonomiske krise, der som en ubønhørlig drivkraft kræver ny teknologisk udvikling, nyt design, nye ideer. *Mountain biken* har fra Amerika spredt sig ud over hele verden. Det var egentlig en avisbudscykel, som senere udviklede sig til en såkaldt *beach cruiser*. Da man fandt på at sætte gear på, var *mountain biken* skabt. De fleste håndbyggede cykler af i dag er rene teknologiske vidundere med pladehjul eller triegernhjul, ja de nyeste har tilmed en mikroprocessor indbygget, som styrer gearskiftet. Samtidig er designet blevet raffineret yderligere, og der er et rigt farveudvalg. Der er dog også hentet inspiration fra fortiden. Den geniale *Dursley-Petersen cykel* - opfundet af danskeren *Mikael Petersen*

- har fået en renæssance i tidsvarende udgave - den såkaldte *Christiania-cykel*. Og special-cyklerne - handicapcykler, racercykler osv. har også de seneste 10 år gennemgået en spændende udvikling.

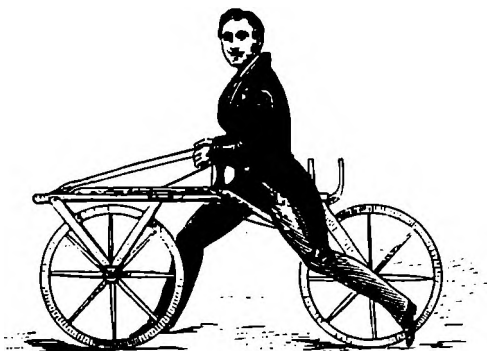
Museets udstilling vil derfor ikke kun præsentere fortidens cykler. Udstillingen vil også kigge ind i næste årtusinde for at se, hvor cyklen kører hen. For en ting er sikker: Cyklen er kommet for at blive. Den har i snart 150 år været både et nødvendigt transportmiddel og et redskab til sport og fornøjelse. Den har også bidraget væsentligt til såvel sociale som økonomiske ændringer i samfundet de sidste 100 år. Omkring århundredskiftet blev der f.eks. i København nedlagt forbud mod at svende - med mindre de var på akkord - anvendte cykler, da de ellers kunne udføre arbejdet væsentlig hurtigere end deres cykelløse kollegaer.

De fleste af os er ejere af en cykel, selv om vi måske ikke tager den frem så ofte, som vi synes vi burde - det siges jo at være sundt. Mange har i deres ungdom været på cykel-ferie. Jeg selv cyklede, da jeg var i begyndelsen af 20'erne, Irland rundt. Det var en måned med fantastiske oplevelser. Cyklen gav mig mulighed for at komme tæt på de små samfund, hvor turister ellers aldrig når frem til, og Irland har for altid - takket være cyklen - printet sig ind i min bevidsthed, som det smukkeste

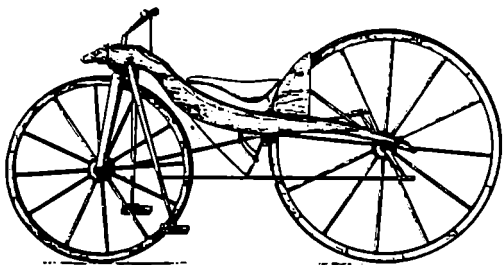
sted på denne jord.

Hvem opfandt så cyklen? Det rigtige svar er nok ingen! Vi har cykelliggende vogne langt tilbage i tiden, som alle er kendetegnet ved at være fremdrevet ved menneskelig muskelpkraft. Hvis man vil definere en cykel, som værende et tohjulet transportmiddel, hvor hjulene sidder bag hinanden, må opfinderen nok siges at være tyskeren *Carl von Drais*. Han opfandt i 1817 en såkaldt *draisine*, hvormed han kunne løbe afsted siddende overskrævs på et sæde. En forbedret udgave blev året efter udviklet i England, hvor man gav den navnet *Hobby Horse*.

Den egentlige cykel opstod dog først 20 år senere. Ved den egentlige cykel forstås et transportmiddel, hvor det ikke var nødvendigt at berøre jorden for at drive den frem. Det var i stedet muligt ved mekanik at over-

Draisine opfundet af Carl von Drais i 1818. Flere af disse kom til Danmark, men ingen er bevarede.

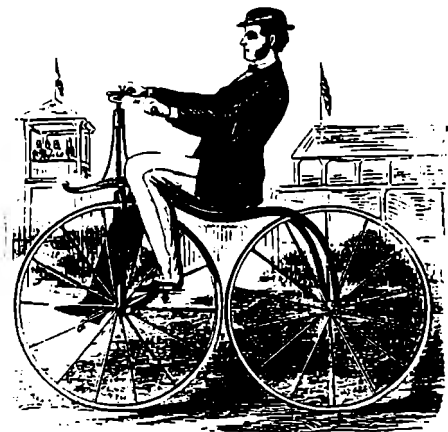

*MacMillan's opfindelse fra 1839.
Trækstænger er tilsluttet baghjulet.*

føre muskelkraften til hjulet. Opfinderen var en skotte, *Kirkpatrick MacMillan*, som satte pedaler med trækstænger til baghjulet. Dermed skabte verdens første pedaldrevne, tohjulede cykel.

Et nutidsmenneske, der allerede som barn har lært at cykle, og som finder dette ganske naturligt, kan næppe forestille sig, hvor forrykt cyklen må have virket på samtiden. Enhver kunne jo se, hvor vanvittigt det var, at sætte sig i en vogn, som kun var understøttet af to punkter. Den ville jo vælte, så snart man ikke støttede.

Det varede da også efter *MacMillan's* opfindelse godt 20 år, før der igen kom gang i udviklingen af cyklen. Men da franskmændene satte pedaler på forhjulene og skabte *velocipèden* udviklede cyklismen sig til en dille i Frankrig, og herefter kom der skred i tingene. I 1868 udstilledes en amerikansk *velocipede* i København. Her så tømrer *Ole*

Velocipeden opfundet i 1862 af Pierre Lallement havde pedaler på forhjulet.

Larsen fra Ganløse cyklen og fik lyst til selv at lave den. Han byggede den i 1868 eller i 1869, og det er en af de ældste cykler bygget i Danmark, som stadig er bevaret. Som det vil være de fleste bekendt findes *Ganløse-cyklen* på Nordsjællandsk Folkemuseum, og det er klart at denne cykel vil være den kommende udstillings klenodie.

I England forbedredes cyklen ved at forøge forhjulets størrelse og formindske baghjulet. Hermed skabtes *the ordinary*, som dansk folkevid døbte *væltepeteren* (afledt af *velocipèdes*). I England kaldte folkevidet den for *penny farthing*, da hjulenes størrelser nogenlunde modsvarede størrelsesforholdet mellem den store *penny* og den lille *farthing*. *Væltepeteren* nåede Danmark allerede i

Væltepeter af træ og jern lavet af smeden i Lavø omkring 1890. Nordsjællandsk Folkemuseum.

1870, og snart importeredes den i stor stil fra England, ligesom lokale smede lavede kopier. En sådan fra omkring 1890 er museet den stolte ejer af.

Væltepeteren vakte opsigt. I *Kultur og Folkeminder* fortæller *Anders Uhrskov* om en gammel kone, som ved synet af en sådan, for ned i vejgrøften, fordi hun troede at se »den onde fare forbi på en vejrmølle«.

I slutningen af 1890'erne var *væltepeterens* tid ved at rinde ud. De lave *bicycletter* - *safety* cykler - med lige store eller næsten lige store hjul og kædetræk vandt frem. Med *safety*'en forandredes cyklens rolle fra at være en fritidsforøjelse til et egentligt

transportmiddel. Også af disse meget tidlige *safety* cykler har museet et eksemplar. Cyklen er fabriksfremstillet og med massive gummiringe, hvorfor den sandsynligvis er fra før århundredskiftet. Luftringen - den pneumatiske ring - blev opfundet på dette tidspunkt. De første ringe var massive, og disse var en stor forbedring fra de tidligere jernbeslåede hjul. Rigtigt godt blev det dog først, da man fandt på at fylde ringen med luft fra en pumpe.

En anden stor forbedring i de år var opfindelsen af frihjulet. Tidligere måtte fødderne følge med pedalerne, når det gik ned ad bakke. Sammen med frihjulet kom pedalbremsen.

Med denne udvikling havde cyklen fået det udseende, den i det store og hele har haft lige siden. Om cyklen er udviklet til det perfekte eller udviklingen blot har holdt en lang pause, håber vi vores udstilling kan være med til at vise.

Finn Erik Kramer

Deadline for Nomus

Næste nummer af NoMus er planlagt til udsendelse i oktober. Sidste frist for modtagelse af bidrag (hvor velkomne de end måtte være) er mandag den 29. august.

Husk at bidrag fra læserne vil medvirke til, at NoMus kan blive et alsidigt og læseværdigt blad.

Redaktionen

VAND- OG VINDMØLLER I NORDSJÆLLAND

Udnyttelse af vandets og vindens kraft i form af møller har været kendt i Danmark i mere end 800 år. Gennem alle årene har møllerne med deres forskelligartethed præget landskabsbilledet og været væsentlige i det økonomiske liv på landet.

I tiden efter Anden Verdenskrig blev antallet af møller kraftigt reduceret og erstattet af andre energikilder. I 1970-erne var der således kun nogle få møller, der fungerede på traditionel vis.

Bevaringsarbejde

En række museer og den daværende Fredningsstyrelse etablerede i 1988 et samarbejde - en såkaldt Møllepulje - for at få et overblik over de bevarede møllebygninger i Danmark. Formålet med samarbejdet var bl.a. at få kendskab til hvor mange møller, der stadig var bevaret og få en basisviden om møllernes opbygning, konstruktion og indretning. Det indsamlede materiale skulle således være udgangspunkt for en udpegning og bevaring af de særligt værdifulde mølleanlæg. Første fase af arbejdet er nu afsluttet og foreligger i en rapport.

Arbejdet i Frederiksborg amt blev forestået af Nordsjællandsk Folkemuseum ved undertegnede, som sammen med en møllebygger besøgte og registrerede de tilbagevæ-

rende møller i amtet. Der blev ialt registreret 29 møller eller møllebygninger, hvoraf næsten halvdelen var godt bevaret og særdeles værdifulde, både møllehistorisk og lokalhistorisk.

Til sammenligning kan nævnes, at der i Danmark er omkring 650 møllebygninger, hvoraf de ca. 275 er rimelig godt bevaret.

Desværre var der i forbindelse med registreringen ikke ressourcer til mere dybtgående undersøgelser og indsamling af oplysninger om møllerierhvervets historie, men kun til registrering af bygningsanlæg. Ligeledes blev der heller ikke foretaget en registrering af ruiner og mølle-tomter. Der er således stadig et arbejde der skal gøres for at få en komplet oversigt over alle møllerne i amtet.

De ældste møller

Nyere forskning og arkæologiske undersøgelser peger på, at det var munkene og klostervæsenet, der bragte kendskabet til møller til Danmark. Den ældste mølletype er vandmøllen, som har sin oprindelse i Middelhavsområdet. Det blev derfor også vandmøllen som munkene anlagde i forbindelse med bygningen af klostre i Danmark i midten af 1100-årene. Klostrene var store jordbesiddere i middelalderen, og det var derfor naturligt, at det var dem, der

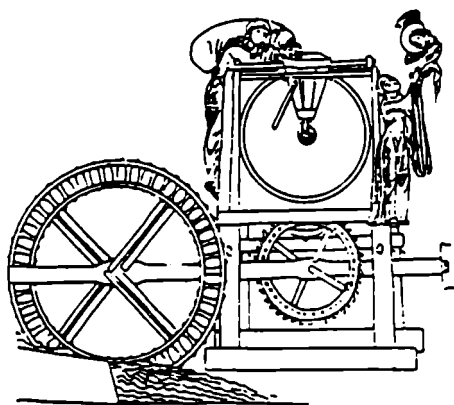

Fig.1 En af de ældste tegninger - fra 1190 - af en vandmølle med underfaldshjul, som trækker en vandretliggende kværnsten til korn, hvilende på et rammeværk af tømmer. Bemærk at tegningen viser den i virkeligheden vandretliggende kværnsten (øverst i bill.) som stående lodret. (Efter Møllebygninger i Danmark, 1993)

anlagde mange møller. De øvrige jordbesiddere - kongen og herremændene - lod dog også opføre møller.

I Nordsjælland tyder kilderne på, at de ældste vandmøller blev anlagt af cisterciensermunkene fra Esum kloster. Munkene anlagde i det mindste to vandmøller - en ved Esum kloster og en ved Stenholt, tæt ved Nødebo. Begge blev bygget få år efter klosterets oprettelse, det vil sige i tiden o.1160. Vores viden om møllerne er ret beskeden, idet der endnu ikke foreligger nogle arkæologiske undersøgelser. Sandsynligheden taler dog for, at det har været un-

derfaldsmøller, hvis princip er vist på fig.1, og som det også ses på den gamle tegning over Esum Mølle fra o.1675 (fig.2).

Mens Esum Mølle har fået vand fra udløbet af Esum Sø, har møllen i Stenholt haft et vidtforgrenet system af kunstigt regulerede mindre bækløb for at få vand nok til mølledriften.

I løbet af middelalderen blev adskillige vandmøller anlagt i Nordsjælland, eksempelvis Slotsmøllen i Hillerød, Sønderbro Mølle ved Ll.

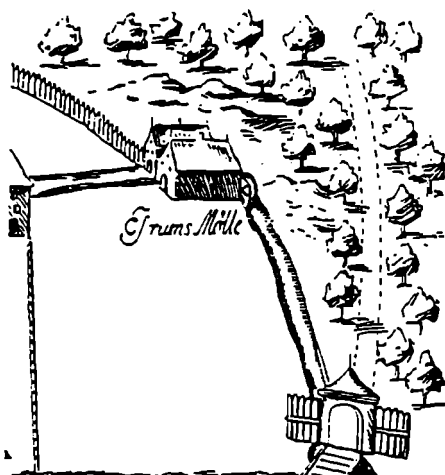

Fig.2 Tegning fra Resens Atlas fra 1677, der viser vandmøllen ved Esum Kloster. Vandmøllen har tilsyneladende bestået af to sammenbyggede parallelt liggende længer med i det mindste et vandhjul. Det kan dog ikke udelukkes, at der har været et vandhjul ud for hver længe, men der foreligger ingen viden herom - endnu.

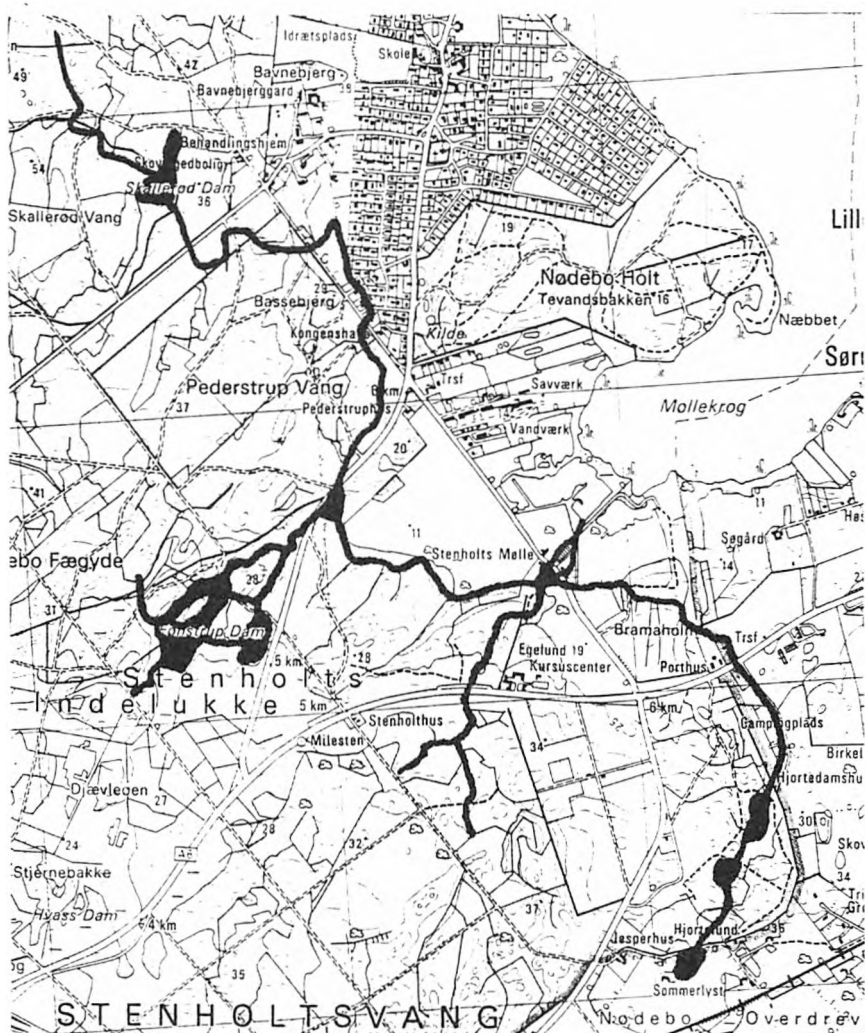

Fig.3 Nutidigt kort med de gamle vandløbssystemer til Stenholt Mølle indtegnet. Vandforsyningen er opbygget ved at flere mindre bækkløb er forbundet og ved at mindre damme og lavninger i terrænet er opdæmmet, således at der blev dannet mindre søer. Formålet med disse såkaldte "holdedamme" var dels at man kunne holde på vandet indtil der var brug for det i møllen og dels blev de anvendt som fiskedamme. Da møllen var i kongens eje, var det naturligvis den kgl. fiskemester i Hillerød der havde råderet over fiskerettighederne.

Lyngby og Pibe Mølle. Alle havde en hovedproduktion som kornmøller. Møllen i Hillerød nævnes første gang i 1463, hvor vandmøllen tilhørte herregården Hillerødsholm, der lå der, hvor Frederiksborg Slot ligger idag.

Da Fr.II byggede det første Frederiksborg Slot lod han Slotssøen regulere og anlagde et vidtforgrent kanalsystem for at få vand til søen og møllen. Kanalsystemets sydlige del gik fra Allerød Sø gennem Brødeskov, videre til Teglgårdssøen og derfra til Slotssøen. Den nordlige del begyndte i Store Gribso og løb forbi Fruebjerg gennem Selsskov og derfra gennem Indelukket til Slotssøen.

Vandstanden i Slotssøen blev også gjort højere og dette sammen med den øgede vandmængde var forudsætningen for at opføre en ny og større mølle med et såkaldt overfaldshjul. Det vil sige en møllekonstruktion, hvor vandet løber ind på oversiden af hjulet, således at både vandets kraft og tyngdekraften får hjulet til at dreje rundt. Fr.II's nye mølle fra omk. 1575 er et godt eksempel på, hvordan mange møller ændrede til overfaldsmøller omkring år 1600, såfremt de topografiske forhold gav mulighed herfor.

Vandmøllen i Stenholt bliver også ændret til en mølle med overfaldshjul, antagelig o.1740, hvor det af kilderne fremgår, at møllen ændres gennemgribende. Møllen havde herefter to store overfaldshjul og fun-

gerede som både kornmølle, savmølle og stampemølle til behandling af klæde.

Industriens møller

Interessen for nye ideer og den økonomiske fremgang var stor og stabil i 1700-årene. Dette var baggrunden for, at den første spæde industrialisme så dagens lys takket være ikke mindst vandmøllerne. Indtil langt op i 1800-årene var vandkraften den mest stabile og kraftigste energikilde til forskelligt maskineri.

Da Nordsjælland havde flere større åløb og samtidig var inden for kongemagtens interesseområde, blev

Fig.4 Hammermøllen i Hellebæk. Møllebygningen der blev opført i 1765 er forsynet med to store vandhjul. Det høje smalle hjul driver ved en vægstangsordning de to blæsebælge til essen. Det lavere og bredere hjul driver de to "vandhamre" som blev brugt til smedning af det glødende jern. Geværfabrikken blev nedlagt i 1870 og det nuværende hammerværk er en rekonstruktion fra 1982.

flere af de tidligste "industrianlæg" anlagt i vores område.

Allerede i 1600-årene var der i Hellebæk området anlagt bl.a. en våbensmedje, en kobbermølle m.fl. Det blev dog først op mod midten af 1700-årene, at det fik væsentlig betydning i våbenproduktionen. Den såkaldte Kronborg Geværfabrik med den endnu bevarede Hammermølle fra 1765 producerede i 1700-årene indtil 6000 enheder pr. år.

En krudtproduktion blev påbegyndt i 1704 på Donse Krudtmølle i nærheden af Hørsholm. Værkets storhedstid var omkring 1800, hvor anlægget omfattede ikke mindre end tre krudtmøller. Lokaliteten rummer stadig rester af de seneste møllebygninger, der blev nedlagt i 1910.

Også i Frederiksværk - områdets første "industriby" - der blev anlagt af J.F. Classen i midten af 1700-årene startede en produktion af krudt. Flere krudtmøller blev bygget i 1750'erne, og produktionen fortsatte langt op i dette århundrede. Bevaret er stadig flere bygninger, indrettet som krudtværksmuseum. Byen rummede også en vandmølle - "Slibemøllen" - der forarbejdede jernvarer som f.eks. knive.

Også til mere fredelige formål blev der iværksat en produktion baseret på vandmøllekraft, nemlig en produktion af klæde på op til tre møller ved Usserød Å. Møllen i Nive og de to i Usserød, henholdsvis "Gamle Værk" og "Ny Værk" producerede

alle klæde og fungerede som stam-pemøller.

Møllerne fungerede ved at vandhjulet drejede en aksel, i hvilken der sad et antal tappe, der løftede stamperne, hvorved disse ved egen vægt faldt ned på det klæde, der skulle behandles. Tøjstamperne behandlede især uldent stof, således at det blev krympefrit og fik en tættere luv (senere kaldet valkning).

Fig.5 Donse krudtmølle. Møllebygningen, fra 1800-årene er opført i en spånklædt tømmerkonstruktion med et stort overfaldshjul, der idag fremtræder som delvis ruïn. Mølleområdet rummer også det gamle beboelseshus for krudtmesteren. Bygningen var beskyttet af høje jordvolde i tilfælde af eksplosion ved formalingen af krudtet.

Vindmøllen afløser vandmøllen

Vindmøllernes indpas og udvikling i Nordsjælland med dominans i 1800-årene vil blive beskrevet i et efterfølgende og afsluttende afsnit om møllernes historie i Nordsjælland.

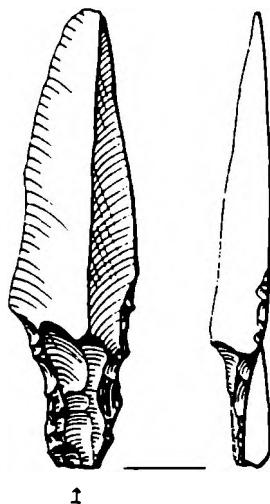
Flemming Beyer

ATTEMOSEN

ÆLDSTE SPOR EFTER MENNESKER I NORDSJÆLLAND

Danmark har oplevet mindst fire istider. Der har sikkert været mennesker her både før og under sidste istid, men endnu kendes ingen sikre spor efter dem. Vores børnelærdom var, at isen under sidste istid dækkede hele landet bortset fra Sydvestjylland. Her efterlod isen landet som en stor flad slette med små bakkeøer, mens resten af landet formedes af isen til et bakket morænelandskab med dybere tunneldale. Nyere forskning har dog vist, at denne islinje kun var et resultat af et sidste heftigt fremstød af isen, som begyndte for godt 22.000 år siden og varede til istidens slutning for små 15.000 år siden. I lange perioder af sidste istid (ca 118.000-15.000 før nu) lå landet isfrit hen, som del af en stor mammutsteppe.

Da isen trak sig tilbage fulgte dyrene, som levede tæt ved gletscheren, med. Det var først og fremmest rensdyr, men også bl.a. bison og vildhest. Og i disse dyrs fodspor fulgte mennesket. Disse første mennesker i Nordeuropa er af arkæologerne blevet døbt Hamburgkulturen efter det første findested nær Hamburg. I 1980'erne påvistes kulturen for første gang i Danmark ved Jels i Sønderjylland. Der fandtes sparsomme rester af deres redskabsinventar, pilespidser, skrabere, stikler, flækker

Pilespidser med skafstutunge. (Tegning: Lykke Johansen)

og det specielle bor, som karakteriserer kulturen, "zinken". Siden er der også gjort enkeltfund andre steder i Sønderjylland og nu også på Lolland.

Hamburgkulturen kom til Nord-europa, som repræsentant for en stærk specialiseret udløber af den sydligere Magdalénienkultur. Isen var stadig i sin afsmeltningsskifte og tiden er karakteriseret ved kølige somre og meget kolde vintre.

Hamburgkulturen kom til Danmark inden for den mildning, som kaldes Bøllingtiden. Efter perioden fulgte igen et klimatilbageslag, hvor en ny kultur, Federmesserkulturen, kom-

mer til Danmark. Med en ny mildning, Allerødtiden, finder vi igen spor efter mennesker i Danmark. Det er sandsynligt, at denne kultur - Brommekulturen - er udviklet af Federmesser-kulturen, som igen er udviklet af Hamburgkulturen, men endnu savner vi sikrer beviser for dette. Brommekulturen blev første gang fundet i 1944 ved Bromme nær Sorø, men har indtil 1993 ikke været kendt i Nordsjælland. Sidste år lykkedes det imidlertid for lederen af amatørarkæologgruppen Poul Østergaard at finde de første spor efter kulturen i Nordsjælland. Ja, hele to bopladser fra Brommekulturen fandt han spor efter i Attemosen vest for Nr. Herlev.

Mens Hamburgkulturen var en specialiseret rensdyrjægerkultur, havde Brommekulturen et bredere erhvervsgrundlag affødt af ændringer i klima, vegetation og fauna. Stepperne med tundrabevoksningen af dværgpil, dværgbirk og polarpil var forsvundet, og i stedet prægedes landet af lysåbne dunbirkeskove. Bævreasp, røn, forskellige pilearter og enebær var mere sparsomme. Hen mod Allerødtidens slutning indvandrer fyr. Om vinteren var klimaet nogle få grader koldere end i dag, mens sommerens middeltemperatur lå omkring 12-14 grader.

Vi må forestille os Attemosen som et stort, lavvandet søkompleks, da Brommekulturens mennesker kom til stedet for mere end 11.000 år siden.

Der har været skov ned til søbrederne, men skoven har været lys og åben. Langs dens bredder var et rigt dyreliv: Eldsdyr, bison, bæver, kronhjort, bjørn, vildhest og den irske kæmpehjort. Dyrene har ikke kendt faren fra mennesket, og har derfor i begyndelsen været et let bytte.

Fundene fra Brommekulturen er gjort på to lave forhøjninger i mosen, som ligger med små 100 meters mellemrum. Blandt fundene er der dog også spor efter den meget yngre Ertebøllekultur. Fundene fra Brommekulturen består først og fremmest af nogle karakteristiske pilespidser, de såkaldte skaftungespidses, af hvilke 5 indtil nu er fundet. Derudover er der fundet usædvanlig mange skrabere, en del flækkeblokke samt nogle få stikler. Fundene er nu med venlig hjælp fra firmaet Landinspektørgruppen blevet målt ind og hjemtaget til museet. Vi forventer senest i 1995 at kunne igangsætte prøvegravninger på stedet, da bopladserne er i alvorlig fare for at blive pløjet op. Det er på tide, at vi stifter bekendtskab med disse hidtil ældste nordsjællændere. *Finn Erik Kramer*

SET OG SKET

GENERALFORSAMLINGEN

Generalforsamlingen blev afholdt den 28. februar, hvor vinterens sidste trækninger havde givet os megen sne med vanskeligt fremkommelige veje.

alligevel havde 37 medlemmer kæmpet sig frem til Jægerbakken.

Dagsordenen var i henhold til vedtægterne for generalforsamlingerne, og - som sædvanlig fristes man til at sige - valgtes Niels Arne Hansen som dirigent. Regnskabet blev fremlagt af kassereren Ole Jørgensen og affødte ingen kommentarer. Der var ingen indkomne forslag, og det blev besluttet at kontingentets størrelse skal være uændret. På valg til bestyrelsen var Bent Christoffersen, Peter Plambech, Ole Jørgensen og Ole Nilaus. Alle var villige til genvalg og alle blev genvalgt. Niels Arne Hansen og Ole Sveistrup blev ligeledes genvalgt som revisorer.

Under punkt 2 aflagde først formanden H.S. Bek sin beretning, hvor han gennemgik de omfattende personalemæssige ændringer, der er sket i løbet af året, ligesom han gennemgik den positive udvikling, der har været omkring renoveringen af Sophienborg. Bek oplyste, at museet forventer, at renoveringen af Sophienborg kan indgå i Hillerød Kommunes budgetforhandlinger for 1995, og at museet naturligvis med største interesse følger sagen. Museets "nerve" på Sophienborg vil blive udstillingerne i kostalden, og "få lokalmuseer - om nogle overhovedet - vil stå med så spændende en udstillingsbygning". Skuffelser havde der også været i 1993 - mest måske, at Fredensborg-Humblebæk Kommune i 11. time trak sig ud af en ord-

ning omkring Skoletjenesten, som det ellers var museets indtryk var forhandlet på plads. At statens tilskud for 1994 er blevet 140.000 kr. lavere end budgetteret var også en grim overraskelse. Dette svarer til, når lønninger, varme og lys var betalt, at skulle finde besparelser på 24% på et i forvejen meget stramt budget. Museet har derfor søgt Hillerød Kommune om et driftstilskud på 96.000 kr. (beløbet blev bevilget i marts 1994, og for dette skal der lyde en stor tak til vore lokalpolitikere).

Flemming Beyer gennemgik herefter museets faglige aktiviteter i 1993, hvor han lagde specielt vægt på, at husmandsstedet nu er genåbnet efter 5 års genopbygningsarbejde. En ny arbejdsopgave - uden økonomisk kompensation - er blevet pålagt museet af Statens Museumsnævn, idet museet nu i henhold til museumslovens paragraf 36 skal registrere vigtige bygninger og anlæg fra nyere tid, hvis de er truede af anlægsarbejder eller lignende. Flemming Beyer konstaterede også, at museet fortsat har et meget stort efterslæb i genstandsregistreringen, men udtrykte håb om, at indførelsen af EDB i de kommende år ville føre oversigten over samlingerne a jour. En del arkæologiske undersøgelser er gennemført i det forløbene år, og Flemming Beyer nævnte herunder specielt tegloven ved Trollesminde, undersøgelser af jernalderbosættelser

ved Hillerød motorvejens forlængelse, udgravningerne af Ertebøllebopladsen i Salpetermosen samt undersøgelsen af kaskaderne i Slotshaven. Museets formidling, bl.a. med en særudstilling om jernaldergårde, resulterede i, at knap 5.900 gæster besøgte museet i 1993 - en fremgang på godt 10 procent.

Som afslutning af punkt 2 fremlagde den nye ledende museumsinspektør Finn Erik Kramer museets planer for 1994. Disse skal referenten dog ikke komme nærmere ind på her, da de er fremlagt dels i lederen og dels i artiklen om sommerens særudstilling.

Efter generalforsamlingen holdt Finn Erik Kramer et lysbilledforedrag om sin tidligere arbejdsmark nord for Polarcirklen i Grønland. Der var mange spørgsmål bagefter, som viste, at emnet havde haft interesse.

Finn Erik Kramer

MUSEUMSTUREN

Fredag den 22. april drog en forventningsfuld flok fra Folkemuseets personale og medlemsskare med bus på besøg på tre museer, som var blevet udvalgt som mål for turen, fordi der dér var mulighed for at opleve, hvordan nye og usædvanlige initiativer var i gang med at blive realiseret. Meningen var, at vi skulle kunne bruge, det vi måtte se, som inspiration ved kommende projekter på vort eget museum.

Turen var inspireret og tilrettelagt

af Finn E. Kramer.

Vejret var fint og alle i den fyldte bus fik i fuldt mål deres forventninger indfriet.

Første stop var ved Jagt- og Skovbrugsmuseet i Hørsholm hvor en veloplagt Jette Baagøe tog imod os. Vi fik forevist det nye "diorama", hvor vore forfædres jagt på en urokse var ved at blive virkeliggjort på en uhyre livagtig måde. Konservator Julie Friis Fabricius og skoletjenestens leder Mogens Kjeldmann fortalte inspirerende om deres arbejde.

Derfra til Bredemuseet og Friland-museet, hvor Lene Floris berettede om og viste, hvordan nye udstillingsfaciliteter var med til at gøre museet mere spændende og tiltrækkende. Til sidst til Zoologisk Museum, hvor lederen af skoletjenesten Leif Schack Nielsen viste rundt og fortalte om de nye principper, der ligger til grund for, hvad man vælger at udstille. Lys, lyd og former spiller en stor rolle og er med til at levendegøre museet.

Det blev en spændende dag med stort udbytte for alle, som deltog.

HJC

FERIE 1994

Museets faste personale holder ferie i ugerne 28, 29 og 30 (9. - 31. juli). Udstillingerne er dog åbne i denne periode.

Endvidere er der ferielukning i perioden 23. - 31. december, hvor der ikke er udstillingsvirksomhed. Personalets øvrige feriedage tilrettelægges individuelt.

Folkemuseet indleder sommersæsonen

Lørdag den 18. juni kl. 10.00 starter et optog af historiske cykler fra rådhuset i Frederiksværksgade med borgmester Valborg Sandberg i spidsen. Kl. 11 vil det være nået frem til museet i Helsingørsgade, hvor borgmesteren åbner udstillingen om cyklens historie:

**» ... helt ud i det blå«
- en udstilling om cyklens historie**

Søndag den 19. juni kl. 13.00 på Sophienborg:

Husmandsstedet åbner

Kl. 14.00 optræder Hillerød og Omegns Folkedansere.

Vel mødt!

